

Noé-bárkák – zátonyok között

Salföldi beszélgetés Somogyi Győző grafikussal, festőművésszel

A kilencvenedik életévét betöltő Ilia Mihálynak – tisztelettel, Szegedre

– *Kisgyerekkorodtól a mai napig érezhetted/érezheted a Gondviselés őrangyalos védelmét: Isten a tenyerén hordoz. Milyen mozzanatokat tudnál kiemelni a nyolcvan évnyi életidődből?*

– Egy ismerősöm azt mondta, hogy nekem két őrangyalom is van, mert annyi veszélybe sodortam magam, hogy már rég el kellett volna patkolnom. Ezek elsősorban lovas balesetek, de biciklivel is volt jó pár. Bordáim, csigolyáim eléggé darabokból vannak. Ezeket mind ötven-hatvan év között szedtem össze. Nem voltam aktív sportoló, bár mindig fociztam, kosárlabdáztam, gyalogoltam, futottam, de rendszertelenül, és amikor ötvenéves koromtól elkezdtem intenzíven lovagolni, akkor minden hibát elkövettem. Milliószor leestem, de hát nincs olyan lovas ember, aki egyszer se nyekkent volna le nyeregből a földre. Érdekes, egyik esetet sem éreztem életveszélynek, inkább túl könnyedén fogtam fel – „eb csont beforr” alapon. S volt még egy emlékezetes sérülésem: huszárviadal közben levágták a jobb mutatóujjamat. A levegőben kaptam el, mégis sikerült visszavarnni, és ha görbén is, de ma is használom – pont jó a rajzoláshoz, festéshez.

– *Gyerekkori verekedések, csaták nem voltak?*

– Kétszer betört a fejem elég komolyan, még mindig érzem a helyét. Egyszer a saját öcsém dobott – véletlenül! – fejbe kővel, egyszer meg fejvel nekirohantam egy kőfalnak focizás közben. Verekedni nem verekedtem, gyenge gyerek voltam. Egy skarlátból visszamaradt szívbetegség miatt tornából fel voltam mentve alsó tagozatban; mindig elagyabugyáltak. Szerettem volna én is a nagyokhoz csatlakozni, és csúnya beszéddel, trágársággal próbáltam kitörni. De hát beláttam, hogy ez nem nekem való, és hamar kigyógyultam belőle.

– *Sokszor eszembe jut költő barátunk, Nagy Gáspár verse: „Valaki ír a kezdeddel”. A művész számára ez kegyelmi állapot. Valaki rajzol, fest a kezdeddel?*

– Igen, ez egyértelmű. Akkor kezdtem el szép dolgokat csinálni, amikor a saját fejemet kikapcsoltam, és valamilyen gyermeki félálomszerű állapotban

KAPILLER FERENC (1955) író, szerkesztő. Az 1995 és 2004 között készült hat interjú kötetben: *Megélt aranykor. Salföldi beszélgetések Somogyi Győző festőművésszel* (Vasszilvágy, 2004, Magyar Nyugat Könyvkiadó).

mintegy engedtem futni a papíron a tollat. Ha megterveztem a rajzot, és előjött az én szándékom, akkor mindig elrontottam. Persze az ember nincs mindig ebben a félálomszerű állapotban – lehet, hogy ezt nevezték ihletnek –, amikor valóban rábízom magam egy magasabb erőre; nem is tudom, mit fogok rajzolni. Soha nem tervezem meg a képet. Elindulok, és egyik pont és egyik vonal hozza a másikat.

– *Istenélményként emlékszel-e vissza ilyen kegyelmi állapotokra?*

– Rajzolás közben semmilyen élményem nincs, mert – mondom – félálomszerűen vagyok; háttérzenét hallgatok, gondolataim kalandoznak, de nem ott vannak, amit csinállok. Az elkészült művön mindig meglepődöm. Ugyanígy vagyok az írásaimmal is. Olvasom a régi írásaimat, és csodálkozom, hogy hú, milyen jókat írtam, és milyen buta vagyok most...

Volt erős csodaélményem, de nem művészettel kapcsolatban; régről indulok. Gyerekkoromban borzalmasan féltem a kutyáktól. Az történt, hogy csecsemőkoromban egy óriási nagy dog bedugta a fejét a gyerekkocsiba, és én arra ébredtem, hogy itt a kutya. Évekig sikoltozva kutyával álmodtam, és rémüldöztem. De ez eltartott huszoneves koromig; ha egy tacsó elvakkantotta magát a kerítésen belül, én leestem a bicikliről, és leizzadtam a félelemtől. Amikor aztán mint kezdő pap falura kerültem, ahol látogatni kellett a betegeket, és mindenhol ilyen acsarkodó kutya volt, akkor valahogy Jézushoz kiáltottam, és kértem, hogy ne féljek. Akkor egy pillanat alatt elmúlt ez az ősi félelem; azóta se félek a kutyáktól. Volt néhányszor hasonló pánikszerű félelem rohamom – külvárosokban laktam, sötétben talákoztam gyanús, bűnöző alakokkal; valami alakatlan életműlet lett úrrá rajtam, szinte tapinthatóan éreztem a sátán jelenlétét ezekben a rémületekben –, de amikor ki tudtam mondani Jézus nevét, szertefoszlottak, eltűntek a látomások, és velük együtt a félelem is. S hála Istennek, ezek a sötét pillanatok többé nem jöttek vissza; most már tudom, egy keresztvetés elég ahhoz, hogy a sátán elmeneküljön.

A teológián megtanultam a Bibliát; a gyermeki hitet a felnőtt tudatos hite váltotta föl: igen, hiszem, hogy Jézus Krisztus a Megváltó, és neki hatalma van a gonosz fölött. Ez döntő mozzanat a vallásosságban: a világ nem gonosz és rosszindulatú, hanem jó – akkor is, ha én az ellenkezőjét tapasztalom, és látszólag a sátán ural és tarol mindent.

Hiszem, hogy a szent szavaknak védelmező–megmentő erejük van, sőt tapasztalom is. A Jahve szót a zsidóknak tilos kimondani, mert az az Isten neve, csak körbeírják, hogy Örökkévaló stb. Ugyanígy az ószövetségben az ábrázolás is tilos volt, mert az bálványimádásnak számított. Jézus Krisztus azonban megszüntette ezt az isteni tilalmat: benne Isten emberré lett, és neki köszönhetően Atyának szólíthatjuk Istent. Ezáltal az ábrázolás tilalma feloldódott, sőt az ábrázolás mintegy kötelezővé vált. – Ugyanez van a szavakkal is, a szavak erejével és mágiájával is. – A szent szavak erejében már csak azért is hiszek, mert pap vagyok, és hiszem azt, hogy az én szavamra a kenyér és a bor Jézus testévé válik – tudva azt, hogy itt én csak közvetítő vagyok, de ilyen mértékű közvetlen

hatással jelen van Isten állandóan és mindenütt. Igen, ezeket a megtapasztalásokat istenélményként éltem meg.

- *Egy régebbi beszélgetésünkben úgy fogalmaztál, hogy az európai művészet alapja a szentmise. Mit jelent ez, és időben hol érhető tetten az európai művészet születése?*

- Az európai művészet a kereszténységben fogant – a korábbi antik görög, római: az más történet. Annyiban ez egy világméretű igazság, hogy minden művészet a vallással, a rítussal függ össze. Tehát már az őseink is azért festett a barlang falára, hogy mennyei erőket elnyerjen a vadászathoz, vagy hogy hálat adjon. Vagy ha egyszerűen csak a teremtett világot szerető csodálattal másolja az ember, az is az imádságnak egy fajtája.

A keresztény liturgia központja a szentmise, amit maga Jézus hagyott ránk, és amiben Ő jelen van hitünk szerint. Ennek a díszítéséből lettek a szent énekek, szent liturgiák, a szentképek, miseruhák, szent mozdulatok. Ez mind a szentmise köré szerveződött. Később látszólag elszakadt tőle, mikor már profán témákat vettek elő a művészek, de az alap gondolat és az alaprendszere az európai művészetnek, hogy mi az, amit szépnek találunk – arányrendszer stb. –, ezek mind visszamennek a teremtés csodálatára és a vallási rítusokra.

- *A néző/hallgató számára mi az a megvalósult minőség, ami alapján azt mondhatjuk, hogy egy művészi alkotás szakrális?*

- A szakrális azonos a széppel. Azt jelenti, hogy az Isten által teremtett világnak a rendjét követi, másolja, utánozza. Érdekes, hogy a világ úgy tűnik fel, hogy ember léptékűre van teremtve. A fáktól, az állatokon keresztül a tájig az embernek kedvező. Ennek az a hitbeli magyarázata, hogy az emberré lett Jézus maga a Teremtő. A középkorban gyakran ábrázolják is Jézust Világmentőnek. Mivel az Atya és Fiú egy, és a Fiú megjelent emberi formában, ezért az egész világ rendje és az ember mérete, mértéke, léptéke között valami összefüggés van. Amikor ez megjelenik a tájban, a természetben, a kölyökkutyában, akkor azt szépnek érezzük. S ha egy alkotás ehhez igazodik, akkor az szép és szakrális. Szűkítve úgy lehetne mondani, hogy ha valami vallásos szertartáshoz kapcsolódik... Szakrális épület a templom, és mondjuk, nem szakrális a vár-torony, de ezt nagyon nehéz elválasztani egy vallásos kultúrán belül. Igazában nem is lehet. – Ezt nemcsak a kereszténységre értem, hanem például a tibeti építészet vagy az iszlám építészet legszebb korszakaiban ez a szakralitás mindenütt jelen van.

A felvilágosodás óta Európa és ezt követően az egész világ ateista civilizációban él. Abban nagyon nehéz szakralist alkotni. Mert a művész tükre az őt körülvevő társadalomnak, és szinte ki kell szakadni a korából annak, aki szakralist akar alkotni: vissza kell helyeznie magát lélekben a vallásos korokba és vallásos terekbe. Aki egy panelházban él autópálya mellett, ahol benzinkút van, és ezt látja, ennek a hangjait hallja állandóan, annak nagyon-nagyon nehéz szakrális művet alkotnia. Aki viszont erdőben él, vagy állatok közt, vagy szőlő-hegyen, annak már sikerülhet.

– *Forgassuk vissza az időt: az ötvenes évek végén vagyunk, alig túl az '56-os forradalom és szabadságharc tündöklő napjain. Néhány osztálytársaddal, barátainkkal „kikiáltottátok” a Tihanyi Királyságot. Hogy történt, s mi volt ez a történelem fölötti vagy történelmen kívüli játék?*

– Utólag lehet mondani, hogy mivel nem voltunk elégedettek az akkori világgal – nemcsak a politikai világgal, hogy kommunizmus volt, de a civilizációs trendekkel sem, tehát a modernitás, a gépek uralma, a beton, a szürkeség, a zajok –, egy másik világot építettünk fel magunknak, amiben mind a mai napig élünk. Ez olyan, mint ahogy Noé megépítette a bárkát, és azon átvészelte a vízözönt. Mi úgy mondtuk, hogy nem kikiáltottuk a királyságot, hanem felismertük, hogy van, és felismertük, hogy melyikünk a király, és onnantól kezdve mind a mai napig úgy szólítjuk egymást, hogy „Felséged, Miniszter Uram, hogy van” stb. Tehát ez a játék ugyanakkor komoly is, mert akik ebben részt vettek, azokat nem nyelte el a modern világ, sem az ördög. Én ezt ajánlom mindenkinek... Sok gyerekek épít magának ilyen világot, de sajnos felnőtt korában kirángatják belőle.

– *Kik voltak benne?*

– A törzstagok: a király és néhány miniszter azonos volt azzal az „Ötök” nevű csoporttal, akiket Szilágyi Ernő zsidó filozófus tanított. Ő volt a mi mesterünk, ő nevezett el minket Ötöknek. Név szerint: Márffy István, Őfelsége I. Állandó Lajos néven; Vanyó László, aki híres teológiai professzor és egyháztudós lett; Gajzágó Sándor festőművész; jómagam és öcsém, Somogyi György, aki itt lakik a hegyen, tőlem egy kilométerre. Voltak aztán hercegek és hercegnők, akik átmenetileg részt vettek a játékban. Érdekességként mondom, hogy például Márfi Gyula, most nyugalmazott veszprémi érsek is benne volt a játékban, és több kispap társunk, mikor a teológiára jártunk. Egy darabig ő – Márfi Gyula – helyettesítette a királyt, Márffy Istvánt (akit I. Állandó Lajosként tiszteltünk); kórházba került egy-két hónapra, s akkor kinevezte I. Ideiglenes Jimmy néven Márfi Gyulát. Persze nem „működött” helyettesként. A király nem működik, csak uralkodik, ahogy a *Kis herceg*ben is: a király nem csinál semmit, hanem a Napnak megparancsolja reggel, hogy keljen fel, este megparancsolja, hogy menjen le.

A királyságról nekünk ilyen eszményi, szakrális elképzelésünk volt, ami mindenben ellenkezett a világ rendjével. Például minden könyv tilos volt, csak külön engedéllyel volt szabad bizonyos könyveket olvasni; a cenzúra így működött a királyságban. Minden könyv tilos, csak amit Őfelsége engedélyezett, az szabad. A törvényeket játékosan kimondtuk, aztán néha tartottuk magunkat hozzá, néha nem. Volt például, hogy adventben és nagyböjtben nem iszunk bort, egyébként meg rengeteget.

Én voltam a hadügyminiszter – vagyok most is, csak már nyugállományban –, és az én papírkatona hadseregem volt a Tihanyi Királyság hadereje, amiket terepasztalon játszottunk, most pedig a salgföldi kopjások csapata, aminek én vagyok a kapitánya. Hagyományos lovas csapat fiatalokból; török idők végvári huszárait alakítják. Ezt szoktam Őfelsége hadseregének nevezni.

– *Hol voltak/vannak a Tihanyi Királyság határai?*

– A Tihanyi-félsziget, az volt a magja, de később aztán meghódítottuk az egész Balaton-felvidéket Keszthelytől Balatonalmádiig. Ellenállás nem volt, önként hódoltak be. Persze nem biztos, hogy az alattvalók tudták, hogy ők a király alattvalói; ellenállást nem tanúsítottak. – Érdekes, hogy a király, Márffy István, meg én is és az öcsém is, tehát az ötből hárman ideköltöztünk, ebbe a birodalomba, és még mindig úgy érezzük, hogy otthon vagyunk benne.

– *A Tihanyi Királyság krónikájában élt-e a forradalom és szabadságharc emléke, a pesti srácok tette? (Ti is pesti srácok voltatok?)*

– Mi átéltük tizennégy évesen a forradalmat, és óriási belső fordulatot okozott – legalábbis bennem. Én kisgyerek koromban imádtam Sztálin elvtársat, még verset is írtam róla; az iskolában és az úttörőben amit mondtak, azt elhittem. Ebből az álomból ez a forradalom – nem szeretem a szót, inkább szabadságharcot mondok – hirtelen kijózanított. Mi magunk egyikőnk sem vett részt tettelesen az eseményekben. Tömeggel tüntetésen ott voltunk, de apánk kezét fogva. Utána az iskolában volt néhány csíny, például levertük a Kádár-címert az osztályban, de szerencsére ezt a tanáraink elsimították. Meg írtunk verseket, amik inkább a kommunista verseknek a karikatúrái voltak. De aztán az egész magyar társadalom mintegy amnéziába esett. A forradalom bukása után azt mondták, hogy amíg mi élünk, itt mindig kommunizmus lesz, együtt kell élni vele, alkalmazkodni kell. Mi ezzel a Tihanyi Királysággal alkalmazkodtunk, és nem élt a forradalom emléke egyáltalán. Én húsz évvel utána egy nyugat-európai emigráns kongresszuson, a huszadik évfordulón hallott előadásokból döbbsentem rá, hogy mit éltünk át, és akkor kezdtem el '56-os grafikákat rajzolni, gyűjteni az eredeti fényképfelvételeket nagy titokban. De fiatal korunkban ez kiesett egyszerűen a fejünkből. Természetesen azt a szót, hogy ellenforradalom, soha nem ejtettük ki a szájunkon; egyikőnk sem volt KISZ-tag, és így tovább. Mi a katolikus vallásban éltünk – a Tihanyi Királyság is szakrális uralom volt –, és Ernő bácsi vitt el minket különböző keresztény templomokba – noha zsidó volt – a liturgia szépsége vagy a prédikációk miatt. Utána mind az öten a teológiára beiratkoztunk 1962-ben, és onnantól kezdve úgy gondolom, hogy az egyház és a Királyság, ez volt a mi otthonunk.

Csak érdekességként mondom még, hogy nekem például a beat-korszak, a Beatles-ek, az egész nyugati modern rock-zene teljesen hiányzik az élményvilágomból. Azokban az években én a gregoriánt tanultam, aztán pedig a középkort és az ókort kutattam mint történész. Ilyen értelemben is kívül éltem a modern világon. Ma sem ismerem azokat a híres énekeseket, akikért az összes kortársam rajongott.

– *Visszaulva még a pesti srácokra: lehet-e hasonlóságot, párhuzamot, kapcsolódást találni a két történet, két csoport között? Tehát '56 és a Tihanyi Királyság, illetve a pesti srácok és az „Ötök” között?*

– Kimutatható tényleges kapcsolat nincs. A királyság nem forradalmi eszme. Úgy látom, hogy '56-ot nem is lehet forradalomnak nevezni – olyan értelemben,

mint a francia jakobinus vagy a bolsevik forradalom, amelyek politikai lázadások voltak, és mind egy-egy kisebbség terrorjában végződött. '56-ban a magyarok az isteni rendet akarták helyreállítani, amit a náciizmus és a kommunizmus meg az egész polgári kapitalizmus kilendített. Tehát a harmadik út, az volt a célja: se kapitalizmus, se kommunizmus, hanem ahhoz a szakrális magyar élethez kell visszatérni, amit Szent István, sőt Árpád magyarjai képviseltek. Ahhoz a normális élethez, amely bizony kizökönt a felvilágosodástól, és ezekben a diktatúrákban csúcsosodott ki, illetve a modern természet- és istenellenes formában.

Ha az '56-os fényképeket megnézzük, akkor ott nem eltorzult arcú, üvöltöző proletárokat látunk, hanem mosolygó fiúkat meg lányokat, akik énekelnek, akik virágot adnak át orosz katonáknak, és akik a gyilkos ávosokat megmentik, és azt mondják, hogy majd a független magyar bíróság dönt. A betört kirakatokban ott maradt az áru, nyitott bőröndökbe gyűjtötték a pénzt – én ezt magam is láttam. Szinte egyfajta szent emelkedettség hatotta át azokat a napokat. Volt talán egy esemény, a Köztársaság téri bosszú, amikor a halott ávosokat fölakasztották a fákra. Azon véletlenül jelen voltam, nem is örültem neki, bár teljesen jogos volt: azoknak szaladt el az indulatuk, akiknek a hozzátartozóit megkínózták.

– *Szülővel voltál ott?*

– Igen, apánk fogta mindkettőnk kezét. Elmentünk harcot nézni. A Köztársaság téri ostromot egy ház sarkáról láttuk. Olyan volt, mint egy focimeccs. Az utcai emberek onnan nézték, és tapsoltak, ha egy jó belövés volt... Ugyanakkor a lábainknál elszenesedett halottak, s jól emlékszem, egy levágott kart léptem át például az utcán. De hát ezt egy gyerek ugyanúgy természetesnek veszi, mint a békés hétköznapiakat.

– *A közönség a sporteseményeken, focimeccseken edződött.*

– A 20. században a magyarság sorsába annyi vereség, megaláztatás és igazságtalanság szorult bele – első világháború, bolsevik terror, Trianon, második világháború, holokauszt, GULÁG –, hogy „az nem lehet, hogy annyi szív hiába...” Meggyőződése volt akkor a magyarságnak, hogy most végre Isten igazságot tesz, és győzni fogunk. Ezt a hitet és bizonyosságot valóban a sportban élték meg az emberek: az '52-es helsinki olimpia tizenhat aranyában, az aranycsapat játékában és egyáltalán a sportolóink hősi küzdelmében. Ott voltam a Népstadionban – azt hiszem, '53-ban volt –, amikor Vlagyimir Kuc, a világhírű szovjet olimpiai bajnok hosszútávfutó tízezerben versenyzett a magyar kis Kovács „Bütyök” nevű futónkkal. Ahogy a hajrában Kovács megelőzte Kucot, száz-ezer ember állva üvöltött, meggyújtották a *Szabad Nép* újságot, és a Himnuszt énekelték. Le tudjuk győzni az oroszokat, ez volt a hangulat. Erre jött a szerencsétlen '54-es világbajnokság elvesztése Puskásékkal, ami után szintén olyan tüntetések voltak Budapesten, mint egy kis forradalom. Azt a hatalom nem nyomta el; a tömegnek újabb sikerélmény volt. És mire tanítottak minket az iskolában? A nép legyőzhetetlen; Dózsa népe, a proletariátus, ha felkel, akkor győz. Ezzel a naiv tudattal mentek a géppuskák elé és a tankok elé '56-ban a magyarok – félelem nélkül. Ez egész más játék, mint a vérgőzös francia forradalom

a nyakazó gépeivel vagy a szovjet forradalom és polgárháború, vagy a mai utcai üvöltözések Amerikától az arab világon át, amelyeket már szerveznek és gerjesztenek.

– *Egyidős vagy Cseh Tamással – lehet, távoli rokonság is van köztetek. Ő a Bakonyban – Bakonybélben –, Tihany és Salföld között, de északabbra, zordabb és vadabb körülmények közt élte törzsfőnökként az indiánok életét – időnként véresen komolyan. (Erdély Miklós kínzó cölöphöz kötözve szenvedett is a táborukban.) Tudtatok-e egymásról a korai időktől?*

– Mikor mi rátaláltunk a Tihanyi Királyságra, akkor még nem voltak indiánok a Bakonyban. A gimnáziumban a harmadik osztályban kezdtük el, ők pedig, úgy tudom, érettségi után. Él ma is az indiános játék, ismerem is a jelenlegi törzsfőnököt.

Tamásnak Kővágóörsön, a szomszéd faluban volt egy parasztháza. Ő a Káli-medence Környezetvédő Társaságnak, a mi itteni egyesületünknek alapító tagja volt. Rendszeresen jöttünk össze, találkoztunk. Amikor mi a huszármozgalmat elkezdtük, akkor Tamás eljött, hogy ő is lóra ül, de aztán megmaradt az indiánság mellett. Náluk nem volt ló – saját lovuk nem volt –, ők erdei indiánok. Egyébként ez az indiánjáték ugyanaz volt, mint nekünk a Tihanyi Királyság. Egy Noé bárkája, egy másik világ, amiben boldogok voltak és kiteljesedtek. (Erdély Miklósnak mindkét fia indián volt, így került a cölöphöz.) Én nem vettem ebben részt; már működött, mikor mi idejöttünk, és én már akkor úgy gondoltam, hogy a magyar múltba kell visszalépni. – De hát magyar és indián két jó barát, és mi is indiánok vagyunk, ha akarom.

– *Jókai a nagy irodalmi példa a sziget-motívummal a „külön-utas” életre. Több személyről, közösségről tudunk az elmúlt száz évből, akik a valóságban éltek ezt az életet: Baktay Ervin, Borvendég Deszkáss Sándor, mások. De hát a kereszténység kétezer évének is van egy ilyes markáns vonulata. Hogy tekinthetünk vissza órájuk mint példákra?*

– A szerzetesség a kereszténység egyik csodája, de mivel más vallásokban is van szerzetesség, ezért azt gondolom, hogy ez ősi emberi természetes reflex a külvilág sátáni megnyilvánulásaira: visszavonulok, és fölépítek egy Istennek tetsző életet kisebb közösségben. Ez a gondolat élteti: a világot nem tudom megváltoztatni, de magamat igen. Ma a zöldek is azt mondják: gondolkozzunk globálisan, de cselekedjünk lokálisan. Én itt helyben fel tudok építeni egy paradicsomot, és ez inkább tetszik Istennek, mint ha én nekiesnék forradalmárként, hogy harcoljak az ördöggel.

– *A magyar pálosokra is gondolhatunk.*

– Igen, éppen most olvasom Gyöngyösi Gergelytől – nem tudom, hányadszor – a pálos rend történetét, csodálatosan megírta. Tihanyi Királyság volt a pálos rend, és a többi is: a ferencesek, bencések, mások. Nagyon jóban vagyunk velük; ha tehetjük, szívesen megyünk hozzájuk Sümegre vagy Bakonybélbe.

Bennem mindig élt remete hajlam, amit soha nem tudtam megvalósítani. Sokkal inkább hiperaktív és közösségi ember vagyok, de a lényem egyik fele a kolostorban szeretne élni, és egész nap csak zsolozsmázni.

– *A Pilist szokták megnevezni mint a pálosok őshazáját, de éppen itt, Salföld határában is áll – ha romjaiban is – pálos kolostor.*

– Igen, a Pilis az őshazájuk, de utána rögtön a mi vidékünk következik. A tatárjárás után Özséb kanonok gyűjtötte össze az erdőkben, barlangokban meghúzódó remeteket. Szabályzatot adott nekik, és Remete Szent Pálról, az egyiptomi ősi sivatagi atyáról nevezte el a közösséget. A Balaton-felvidéki történetben a minorita Pált, veszprémi püspököt kell megemlíteni, aki gyóntatója volt IV. Bélának. Őhöz tartozott ez a rész; elsőként vizitálta a területet, és a pápa, IV. Kelemen által küldött engedélyt megerősítette. Csodálatos működés indult itt, a Balaton-felvidéken volt a legsűrűbb a pálosok hálózata. Ötven kilométeren belül kb. tíz pálos kolostort azonosítottak.

– *Ifjúkorodban – bevallásod szerint – volt egy ateista korszakod. Hogy emlékszel vissza rá?*

– Amikor a szülők már nem vittek kézen fogva a templomba, hanem ránk volt bízva, akkor hanyagoltuk a templomba járást, de ez olyan rövid időszak volt, hogy inkább csak emlék maradt. Olyan életérzésem nem volt, hogy valaha is azt képzeltem volna, hogy nincs Isten, és Jézus Krisztus nem létezett. Neveltetésem, családi körülményeim hívő katolikus életre és világfelfogásra predesztináltak. De hát ilyen lázadásféle majdnem minden ifjúnál beáll, s ha ezt a politika és a reklám gerjeszti, mint akkor a kommunista ideológia meg most is, ami van, befolyásolja a fiatalokat. Énrám is hatott, de azért nem nevezhetem magam nagy megtérőnek; amilyen észrevétlenül beszivárgott, olyan észrevétlenül párolgott el.

Amikor mi a Tihanyi Királyságban voltunk, tehát a gimnáziumi idők második felében, akkor már egyértelműen eldőlt, hogy katolikusok vagyunk. Ez Szilágyi Ernőt is meglepte, és rosszalta is. Szerinte itt átestünk a ló túlsó oldalára. Mert ő mint szabad szellem – a zsidó vallást sem gyakorolta, nem járt zsinagógába – úgy képzelte, hogy mi is ilyen szabad szellemek leszünk, akik nem kötődünk egyházhoz. És amikor mind az öten beiratkoztunk a teológiára, azt már sokallta.

– *Kedvenc költődnél olvassuk: „tőke és fasizmus jegyesek...” Átfogalmazva: a hatalom-pénzt forgató polgári demokrácia/kapitalizmus és ateizmus jegyesek. Eszembe jut Jézus és a kufárok története. Mi lehetett Jézus megbocsáthatatlan bűne az akkori – mindenkori – pénzbirodalmi hatalom szemében?*

– Jézus mondja, hogy nem szolgálhattok egyszerre Istennek és a Mammonnak, aki a pénzisten, a sátán megtestesítője volt. Az ördög jó szimattal azonnal meglátja, hogy kik az ő ellenfelei, akik másfele húzzák a kocsit, mint ő. Azokat igyekszik elpusztítani. Voltak a harcos zelóták és lázadók, de a sátán felismerte, hogy nem ezek a veszélyesebbek, hanem Jézus, aki nem volt provokátor, igazán szelíden és diszkréten pár embernek tanított. Háromszáz évig keményen üldözték, gyilkolták a kereszténységet hamis vádakkal; a Római Birodalomban is látták, hogy ez az igazi veszély, nem a zelóták késelései és a forradalmárok.

Ma is az egész civilizáció Jézussal küzd. Nem mondják ki ezt nyíltan természetesen; mindig a pedofil papokról beszélnek, vagy maradiságról, álszentségről. Jézus neve valójában tilalom alatt van. Rengeteg vallásos műsort, beszélgetést hallgatok; még a papok is ritkán ejtik ki Jézus nevét. Istenről általában beszélünk, egyházzal, keresztény kultúráról, értékrendről, szeretetvallásról, de Jézus neve... Pedig ha Jézus nevét kimondjuk, akkor a sátán elszalad. Az a néhány istenes élményem ilyen volt: halálos, félelmes helyzetekben kimondtam Jézus nevét, és abban a pillanatban elszállt a félelem, eloszlott a sötétség. Ezt mások is mondják.

Ma már a katolikus egyháznak is van tévéje, rádiója, nyomtatnak egyszázalékos plakátokat, azon minden szerepel, de Jézus neve véletlenül sem. – Az egész középkori keresztény művészet és ábrázolás középpontjában Ő van! – Ez az ördögnek nagyon ügyes győzelme: a szóbeszédből kiiktatta Jézust.

– *Öntudatlan öncenzúra?*

– Öncenzúrát alkalmaznak, igen, és nem is tudják. Én mint fiatal pap – munkáspap voltam – megpróbáltam, hogy „beszéljünk a nép nyelvén”, ahogy a melósok beszélnek. Az ilyen szavakat, hogy kegyelem, Szentlélek stb. kerüljem, úgysem értik... Ez teljes kudarc volt; nem lehet a szent tartalmakat jassz nyelvre vagy profán nyelvre lefordítani. Viszont ugyanezek a káromkodó, részeges, látszólag ateista melós kollégáim, ha Jézus neve elhangzott, akkor mindegyik értette, és mindegyik megrendült.

– *A Királysággal majdnem egy időben következett Szilágyi Ernő tanítása, majd civilként a teológia, illetve jöttek a szemináriumi évek. Szilágyi-tanítványként filozófiai megalapozottsággal indultál. Hogy élt együtt a filozófiai tudás a teológiai tanulással?*

– Egy darabig párhuzamosan futott a kettő. Mesterünktől filozófiát tanultunk, s noha a Bibliát is héber eredetiben olvasta és fordította nekünk, Schopenhauertől kezdve Kantig mi mindent elolvastunk, még németül is átrágtam magam ezeken a borzalmakon. A teológián ugyanakkor gyermekdednek tűnt a tomista és skolasztikus tanulási mód. Memoriterek, ragozások ismételtettünk, ugyanazokat az egyszerű imákat mondtuk minden nap – először tényleg gyermekdednek és primitívnek tűnt a magas filozófiához képest. Pár év alatt aztán rájöttünk, hogy ez százszor mélyebb és erősebb, mint Hegel és Kant, Marx és Engels meg a többiek együttléve. A vallás sokkal magasabb rendű diszciplína, mint a filozófia.

Nemcsak a filozófiából, de minden tudományból ki van tiltva az Isten. Minden, ami transzcendens, az tudománytalan, mert nem bizonyítható mikroszkóppal és szillogizmusokkal. Az ember azonban érzi, hogy a világ sokkal több annál, mint ami ezekkel a tudományos módszerekkel megragadható. Arra is rájöttem, hogy a tudomány mennyire manipulált; az ördög kezében van. Hogy mire alapíthatnak kutatóintézeteket, milyen kutatásra adnak pénzt, mire képezik ki tömegével a tudósokat, az irányított dolog. A modern tudomány nem egy rácsodálkozás a világra, és kutatás, hogy megismerjük a világot, hanem célzott területekre szól, ami aztán a gyakorlatban mint gyár, mint fegyver, mint

elnyomó eszköz vagy mint áru használható. Az a nyitott megismerési vágy igazában csak a vallásban van meg. A hívő tudósok tudják, hogy nem ők találták fel a spanyolviaszt. Isten már megteremtette a világot, és mi legföljebb részenként megismerhetjük, ha elég alázatosak vagyunk. A modern tudomány azt képzei, hogy ő a létező világ alkotója és értelmezője; ő határozza meg a világ menetét. Ezek sátáni gondolatok.

Én legalább tíz évig történettudós próbáltam lenni, és könyvtárakban töltöttem az életemet. A történettudománynál jöttem rá, de minden tudományra igaz, hogy nem az Isten irányítja, inkább az ellenlábas. Van három dogma, amit be kell tartani. Első: minden későbbi formáció magasabb rendű minden korábbinál – ez a fejlődésdogma, s persze nem igaz a valóságban. Második: minden nyugati eszme, kultúra, társadalmi forma fejlettebb, mint ami Keletről való. S végül, hogy nincs Isten. Tehát a tudománynak nem szabad figyelembe vennie semmilyen vallásos megnyilvánulást, hogy az történelemformáló, emberalakító erő lenne.

– *A művészet sorsa ezzel párhuzamosan fut...*

– A művészet már a reneszánszban eltávolodott a vallástól, ma pedig a különböző izmusokon keresztül a művészetet a vallás elleni harc vasöklévé alakították át. Az avantgárdban és modernizmusokban a teremtett világ leépítése, szétverése, kigúnyolása, zárójelbe tévése számít művészetnek. Vagyis a tagadás. Nemrég olvastam művészettörténeti tanulmányban, hogy a modernitásban a szépnek nincs szerepe. Erdély Miklóstól hallottam először, hogy ez egy gúnyzó. Tehát ha valamire azt mondta, hogy szép, az azt jelentette, hogy primitív, giccses, elavult, szar. A modern művészet nem szép, hanem nagy, gyors, hangos, megdöbbenítő/meghökkenítő, megbotránkoztató, és ebben a tartományban kell hogy mozogjon. Ma az egész világon ez a művészet mércéje; ez a kánon. Pedig a művészet több mint más észlelés, a tudomány például. Más, mert a világ felszínén túl a magasabb rendű, a törvények mögötti összefüggéseket tükrözi. Erre csak a művészet képes.

– *Még a hatvanas években járunk. Vatikáni zsinat. Várakozás, reménykedés. Nem mindenki üdvözölte ujjongva. A filozófus Molnár Tamás számára – későbbi írásaiban – egyenesen tragédia volt a reformált szentmise. Hogy emlékszel vissza a szemináriumi évekre, a zsinati eufóriára – ha volt?*

– Teljesen egyetérték Molnár Tamással. – Akkor mint kispapok bizony két-lelkűen éltük meg. A cölibátus eltörlésében mindenki reménykedett – nyíltan beszéltek erről, hogy ez a zsinat egyik célja. De a liturgiareform és a különböző modernizációs fordulatok – legalábbis azoknak a kispapoknak, akikkel közelebbi kapcsolatban voltam – nekünk nem tetszettek. Én a gregorián zenébe és a latin misébe szerettem bele... A reményünk az ősegyházhoz való visszatérésről szólt, nem a modern világhoz való alkalmazkodásról. A hírek, szavak kétértelműek voltak. Az egyház megújulásáról mi azt gondoltuk, hogy visszatérés az ősegyház értékeihez: szegénység, mélyebb hit... Ehelyett úgy láttuk, hogy a zsinaton az az irányzat győzött, hogy alkalmazkodjunk a modern világhoz,

mert akkor az embereket könnyebben eléri a hit tanítása. El kell hagyni az ósdi formákat és nyelvezetet.

Emlékszem, az egyik püspök mikor hazajött a zsinatról – professzorunk volt –, azt mondta: uraim, csodálatos, a Vatikán halad a korrall. A régi, ósdi bőrfoteleket kicserélték modern csőbútorokra. – Nem gúnyból mondta! – Ez körülbelül jelzi az egész folyamat eltorzulását. Vagy például Radó Polikárp, nagy-öreg bencés liturgiatudós elkezdett gúnyolódni a latin misén, hogy háttal miséznek a híveknek a pap. Hát mit képzelnek, urak, ha mostantól kezdve én az órákat magukkal háttal tartanám a feszület iránti tiszteletből? Nagy röhögés, persze, ez tényleg szamárság. Akkor az, hogy a hívekkel szemben kell misézni, olyan értelmetlennek tűnt. De ha az ember utánagondol, akkor: nem a híveknek miséznek a pap, hanem a hívekkel együtt Istenhez, Krisztushoz. Ez a kis gesztus is lényeges különbség, és ezek az újítások mind-mind a hit gyengítése és a modern divatokhoz való alkalmazkodás. S jöttek a gitáros misék, a gregorián helyett a slágerek...

Azt azért meg kell mondjam, hogy mindezek bennem mint fiatal kispapban meg fiatal papban eléggé gomolyogtak. Voltak modern divatgesztusok, amiket én is átvettem és alkalmaztam – én sem szerettem reverendában járni az utcán stb. –, tehát hogy egyértelműen Molnár Tamásnak adok igazat, azt most mondom, annyi év elteltével. De tény, hogy akkor mi olyan csoport voltunk, akik a gregoriánért rajongtunk, akik kinevettük a bugyuta szövegeket. Ugyanis a liturgikus szövegek latinul ülnek, és magasztosak, de ha szó szerint lefordítják magyarra, akkor néha lapos marhaság jön ki belőle. A Hívek könyörgéseiben ilyen sületlen politikai megnyilvánulásokat hallunk például: „Add, Uram, hogy a világ vezetői a népeket Istenhez vezessék!” Miközben tudjuk, hogy a világ vezetőit mind az ördög irányítja. – Ma én egyértelműen a régi rítusú mise híve vagyok.

– *Merész társítás: lehet-e párhuzamot vonni a keletről letarolt, nyugattól elárult '56 és a zátonyra futott(?), szándékában egyházmentő/világmentő vatikánium között?*

– Annyiban igen, hogy mindkettőben ott van a sátán keze. De nem merném állítani, hogy zátonyra futott; olyan mértékben nem látom át a dolgokat. Hiszem, hogy a pápát és a zsinatot is a Szentlélek irányítja, de látom, hogy az ördög is aktívan működik. A pápai tévedhetetlenségben, a püspöki apostoli küldetésben való hit és ezeknek a nyilvánvaló ördögi cselekednek a megnyilvánulásai között, úgy érzem, nem vagyok felhatalmazva az eligazodásra. De hát majd Isten megítéli... A megtévedteket is a jószándék vezérli, csak ők is a modern kor gyermekei, és azt képzelik, hogy haladni kell a korrall; az emberek majd akkor mennek be a templomba, hogyha ott modern dolgokat látnak és hallanak. Hiába bizonyosodik be, hogy ez éppen fordítva van. Tehát ha az egyház együtt szalad a világgal, akkor együtt is megy a szakadékba. Az egyháznak az lenne a feladata, hogy alternatívát nyújtson, és vállalja az ezért járó vádakat, a sok gúnyolódást és a kudarcokat is.

Barsi Balázs volt itt Sümegen a mi fő-fő lelki atyánk. Abszolút egyházhű ember; óriási sugárzó hatása volt – ma már máshol szolgál. Olyan liturgiát

csinált, ami teljesen a mai magyar miseszövegre épült, de följavította olyanokkal, mint nagy bevonulás, füstölés, énekelt evangélium, tíz ministráns, áldások, a pap mozdulatainak szépsége... Az egésznek a hangulata szakrális hangulat volt, nem egy ilyen jópofa dolog, mint a mai gitáros mise. A pápa állítólag aláírt valamit, hogy meg lehet áldani a homoszexuális párokat. Barsi Balázs azt mondta, hogy ebben a pápa téved. Ide nem terjed ki a pápa tévedhetetlensége; ő ilyen áldást soha nem fog adni. Valami ilyen szelíd, de határozott kiállást gondolok; ezek imponálnak és reményt keltők. Vagy ott van Sarah, afrikai néger bíboros, csodálatos könyvei vannak. Ő az egyik alakja a konzervatív egyházi irányoknak. Könyvei ugyanolyan nyíltan szólnak, mint Molnár Tamás.

– *Hogy viszonyul a mai – vatikáni – egyház a művészetekhez? Hol a helye az ars sacra világának az egyházban?*

– A modernitás képpromboló és művészetellenes. Korábban utaltam arra, hogy a modernitásban nincs helye a szépnek. Igazában a művészek feladatát abban látják, hogy lebontsák nemcsak a keresztény képvilágot, hanem egyáltalán a teremtést is. A modern művészet nemcsak vallásellenes, hanem teremtéskritikus. Az alapállása az, hogy a világ úgy, ahogy van, rossz; a mi dolgunk lerombolni, és helyébe valami újat mi csinálunk. Ez a luciferi program, a bűnbe esés óta ez megy.

Az egyházban képellenesség van. A modern templomokban nincs helye se a szent képeknek, se a szent szobroknak. Eleve olyan tervekkel, anyagokkal, eszközökkel készülnek, hogy inkább tornateremhez hasonlítsanak. A liturgiából ki vannak iktatva azok a szakrális mozzanatok, amiket Barsi Balázsnál felsoroltam. (Azt, hogy a művészet alapja a szentmise, úgy is értem, hogy maguk a vallási rítusok is műalkotások.) Ezek mind ki vannak iktatva, és csak a beszéd és beszéd, szó és szó. Ez az ördögnek a trükkje: az egyháztól a legerősebb fegyverét, a művészetet veszi el.

Szeretnék szent képeket festeni, de minden próbálkozásom kudarcot vall. Azt mondják, modern templom vagyunk, köszönjük, képet nem kérünk. Az üres falak vagy egy betondarab, ami állítólag a Jóistent jelképezi: ez a modern egyházművészet.

Érdekes, a reformátusok épp ellenkező irányt vettek: a teljes képprombolástól eljutottak a képek igényléséig. A magyar református templomok gyönyörűek, főleg Erdélyben. A hímezések, a népviselet... Ahogy népviseletbe öltözve bevonul a nép... A gyönyörű kazettás mennyezetek stb. Elég sok református papot ismerek, ők sokszor katolikusabbak, mint a mi modernista papjaink.

– *Az ortodox vallásban az ikonfestéssel hitelesebben jelenik meg az Isten-arc?*

– Igen, az ortodoxia, a keleti egyházak – a görögkatolikusok is –, hála Istennek, a helyes irányban maradtak. Nem alkalmazkodtak a modern kor divatjaihoz; erősebbek és élők. Erdélyben látjuk, hogy a magyar templomok kiürülnek, a román templom meg tele van. Egyszerűen azért, mert az emberek a rítust, az éneket, a szépséget igénylik. A varázslást, a mítoszt. Mindazt, ami természetfölötti, ami a hétköznapi lapos gondolkodás fölött van. S ha azt az

egyház modernizmusból nem adja meg nekik, akkor majd fognak találni szektákat, fognak találni ezotériát, és még a sátánizmusig is el lehet vinni az embert, mert vágyik a természetfölöttire. Nem elégíti ki a lapos, praktikus moralizálás.

– *Életművedben jelentős helyet foglalnak el a magyar „tiszták, hősök, szentek”. A magyar hősök arcképcsarnoka, az Árpád-házi szentek és a magyar királyok, illetve most már a nagy székelly arcok sorozata is mint a szent magyarság négy ikonosztáza jelenik meg előttünk. Mit tanultál a keleti ikonfestésztől?*

– A kereszténységnek is volt a régiségben egy képromboló korszaka az iszlám hatására, de látták, hogy ez zsákutca, és kimondták a kép tiszteletét. Ez a VII. egyetemes zsinaton volt. Damaszkuszi Szent János dolgozta ki az ikonelméletet, ami világosan elhatárolja a bálványimádást a szentképek tiszteletétől. A szentkép nem Isten, hanem Isten ábrázolása, ikonja. Ahogy Jézus Krisztusban a láthatatlan Isten megjelent látható formában, és azt mondta, hogy én és az Atya egy vagyunk, Ő az Atyaisten képmása, ikonja. Őt mint embert, vagy a szenteket mint embereket nemcsak szabad, de – mondhatnám – kötelező is ábrázolni, de ennek megvannak a szabályai.

A szakrális művészet a világ minden vallásában különbözik a profán művésztől, de mindegyik ugyanolyan szabályok szerint működik: frontális ábrázolás, bizonyos testtartások és mozdulatok, bizonyos színek – ezektől nem lehet eltérni. Képeim kompozíciói ezeket a szentképeket próbálják követni. Így láttam hozzá a nagy magyar papok megfestéséhez. A legyilkolt vértanúink is olyan sokan vannak, hogy most csak a papokat, szerzeteseket festem – az ezekből készült ikonosztáznak valamelyik templom oldalfalán, gondolom, helye volna –, de a világiakat is szándékozom lefesteni. A nehézség az, hogy ezeket úgy kell kinyomozni; újkori vértanúink és szentjeink – a kevés kivételtől eltekintve – nem mentek át a köztiszteletbe. Részben azért, mert a kommunisták ölték meg őket, meg az oroszok, de azért is, mert ebbe a modern egyházi irányzatba a szentek tisztelete nem nagyon fér bele.

Tehát ortodoxia és keleti egyházművészet a zenével együtt igen, nyugati modern: nem. Természetesen Bach és a többiek szent zenék, de a barokk után kezdődött el a hanyatlás, ami egybeesett a felvilágosodással.

– *Volt egy kivonulás próbálkozás a hanyatlásból a szecesszióval...*

– A szecesszió a helyes útra való visszatérési kísérlet volt; a szakralitáshoz próbált visszatérni, de sajnos a Bauhaus és a többi elsöpörte. A szecesszió a természeti formákhoz ment vissza. Ha a természeti formákat utánozzuk, az maga is istentisztelet, míg a modernitás a természet tagadása és lerombolása, s helyette valami művi világ felépítése. Látjuk, hogy néznek ki a világ nagyvárosai. Ma már nem érdemes elutazni egzotikus országokba, mert a kínai város ugyanolyan felhőkarcolókból áll, mint New York vagy Dél-Afrika. Ez a sátán által ígért új világ, ami viszont ökológiai és egyéb katasztrófákba vezet.

– *Költőtől vett verssorral indultunk; most egy másik költőt hívunk segítségül, akire már utaltunk: József Attilát, a szépség koldusát. (Éppen száz éve jelent meg első kötete.)*

Szépség, esztétikum, katarzis, istenélmény – mindezt a magadénak tudhatod. Kérlek, beszélj erről a csodáról, isteni ajándékról!

– A szép, jó, igaz – isteni tulajdonságok. Ahol szépséget látunk, ott Isten jelen van. Minden szépség az Ő teremtménye. Azt érezzük szépnek, ami a teremtés rendjével, arányrendszerével, logikájával, működésével összhangban van. Ez az esztétikum. Amikor a művészet által rátalálunk olyan fizikai törvényeken túli, magasabb összefüggésekre, amiket tudományos elemzéssel nem tudnánk megragadni, akkor érezhetünk katarzist. Ami a teremtés rendjével ellentétes – a halál, lebomlás, a pusztítás, kritika, gúny –, az a sátán területe. A művészet az ember részéről egy igen mondás a teremtésre.

Igenlés: „És látá Isten, hogy jó” – ezt olvassuk a Teremtés könyvében minden nap végén. Ezt kell a művésznek is ismételnie és utánoznia. A teremtés szerepeltetjes szemlélete és ismétlése: az a művészet.

Hogy mi a szép, arról millió vitát folytattak, és egyik nagyobb marhaság, mint a másik. „Szép, ami érdek nélkül tetszik.” Vagy a lukácsi meghatározás szerint a „különös és a más”: az a szép – ebben az esetben a „más” az a sátán. Ez az az ideológia, amely a teremtés kritikája, megkérdőjelezése és leváltása programját próbálja megfogalmazni az esztétika nyelvén. A papír, a betű mindent elbír, de amikor felmutatják, hogy mik azok, amiket ennek szellemében alkottak, akkor betonkockák és üvegekockák és megbotránkoztató, valójában pusztító alkotások. Amilyen irányban ma a világot viszik a modernitás szellemében, az maga a pokol: sem szép, sem jó, sem igaz.

A teremtés rendje, amit a Teremtő hozott létre – az a szépség forrása. A művész pedig a kereszténységnek és a természetnek a rendjét szolgálni szeretné, nem pedig ártani neki.

Salföld, 2024. február 7.